

Kosta POPOV, Đorđe ANTIĆ, Vojislav SMILJANIĆ, Vladimir BLANUŠA

AUFBAU IN DIE ETWICKLUNG DER MEDICINISCHE LITERATURE IN SOMBOR IM XVIII UNDXIX JAHRHUNDERT (II).

II. Medizinische Bücher und Zeitschriften

Die sind am meisten evoluirte Literatur. Wir nennen die Autoren und Werken die geschrieben oder gedruckt in Sombor wurden.

— Dr. Mihaelus Rafaelus v. Gelley, Gaufisucus, „Hauptbegriffe über die Tödllichkeit der natürlichen und sichere Gelindigkeit der Geimpften Blattern“. Edd. Emenuel Jankowits, Neusatz, 1793.

— Dr. Karl Fridrich v. Burdach, Arzt, „Eklektik“ das Buch ist mit Handschrift geschrieben in Sombor im Jahre 1831 in der Schreibwerkstadt von Daniel Földwari.

— Dr. Konstantin Peičić, Arzt, „Verwalter der verlorenen Gesundheit“. Edd. Der Universitets Druckerei in Budapest, 1831. Das ist das medicinische Buch das in serbischer Sprache geschrieben war.

— Dr. Vojislav Bakić, Pedagog, „Belehrung über die Erziehung der Kinder im Elternhaus. Edd. Druckerei Milivoj Karaka — Sević, Sombor, 1880. Das ist das erste Buch in der serbischen Sprach, welches die Kindethygiene durcharbeitet.

— Dr. Milan Jovanović-Batut, Arzt, Begründer, Besitzer und Redaktor der medizinischen Zeitschrift „Zdravlje“ welche erste Nummer am 10. I 1880 Jahre in Sombor ausgegeben wurde. In Sombor sind 13 Numer ausgegeben worden. Die Zeitschrift wurde nachher in Cetinje und Beograd ausgegeben, wo sie noch heute ausgegeben wird.

— Dr. Radivoj Simonovits, Arzt, „Pest im Sirmium im Jahre 1795 und 1796.“ Gedruckt im Pančevo, 1898. „Tuberkulose“ gedruckt 1898 in der Druckerei der Brüder Popović in Novi Sad.

— Dr. Adolf Feles, Arzt, Begründer und Eigentümer und Redaktor der ersten medizinischen Zeitschrift in Sombor in Ungarische Sprache „Orvosügyet“ („Ärztliche Arbeit“). Die erste Numer ist 1897 gedruckt.

Mit dem sind die Medizinische Literaturen die im Sombor in dem XVIII und XIX Jahrhundert geschrieben oder gedruckt beendet.

(Rad je Uredništvo primilo 20. VIII 1981. god.)

Dubravka KEZELE-POPOV, Olga POPOV-DRAGIN i Đorđe ANTIĆ

PRVI PREGLED APOTEKE U SOMBORU 1786. GODINE NA OSNOVU „OPŠTEG ZAKONA ZA SANITETSKI RAD“

Paragraf 4. „Normae officii medicis praescripta“ („Radni propisi za lekare“), prvog dela „Generale normativum in re sanitatis“ („Opšteg zakona za sanitetski rad“), važećeg za celu Austriju, obnarodovanog 1770. god., glasi:

„Fizikus je dužan da nadgleda rad apotekara i da kontroliše dali se apotekar striktno pridržava Farmakopeje pri izradi lekova, dali je apoteka čista i uredna, dali su lekovi ispravni, dali su blagovremeno zamenjeni lekovi kojima je rok trajanja prošao ili kojima je dejstvo oslabilo. Prilikom pregleda u pratnji gradskog fizikusa, nalaziće se još dva fizikusa, a ako ih u mestu nema u dovoljnom broju, zameniće ih lica iz redova građana koja će Magistrat odrediti“.

Rad apotekara reguliše treći deo „Normativum“-a „Norma agendi pro pharmacopolis“ („Radni propisi za apotekare“), čiji paragraf 2. od ukupno 10 iz koliko se sastoji glasi:

„Prilikom prijema u službu apotekar mora podneti Magistratu diplomu o svršenim kvalifikacijama, i pred Magistratom položiti zakletvu. Kada je primljen u službu, apotekar automatski podpada pod jurisdikciju Zemaljske sanitetske komisije. On se mora pridržavati dispensatoziума (sinonim za Manualia), Taxae Pharmaceuticae i Pharmacopoeae. Od određenih propisa apotekar ne sme ni malo otpustiti, a za svaku grešku Zemaljska sanitetska komisija izričaće mu novčane ili telesne kazne“.¹³

Ovo je prvi zakon u Austriji, važeći i za Vojvodinu, koji reguliše rad celokupnog saniteta, a koji propisuje i sva poslovanja apotekara i apoteke i određuje obaveznu iznenadnu kontrolu apoteke.¹³

Prva Apoteka „Kod zlatnog lava“ otvorena je u Somboru 1766. god. Koncesiju je Magistrat dao Ferdinand-u Planck-u¹, koji je 1772. god. preminuo.² Posle interregnum-a 1777. god. apoteku preuzima Ignac Billegh, koji učestvuje u prvom kontrolnom pregledu apoteke.¹²

U Somboru, kao i u celoj Bačko-Bodroškoj županiji, ni upravna ni sanitetska vlast nisu se pridržavali „Normativuma“, tako da 11 godina nakon njegovog obnarodovanja nije izvršena ni jedna na zakonu zasnovana kontrola apoteke. Za ovo je u Bačko-Bodroškoj županiji postojalo više razloga, pa ćemo neke najvažnije nabrojati:

Sombor nije imao gradskog fizikusa, a županijski fizikus je bio u Baji.

Na području Bačko-Bodroške županije vodila se borba za vlast između crkvenih i svetovnih velikodostojnika, da bi 1776. god. prešla u ruke svetovnih, kada je za velikog župana izabran grof Gotfried von Hadik iz Futoga.

Vodi se borba među gradovima, Baje, Bača, Kule, Novog Sada i Sombora za primat oko sedišta Županije. Za sedište županije proglašen je 1778. god. Sombor.^{3 4 5 6 7 8 9 10 11}

Za prvog gradskog fizikusa u Somboru postavljen je dr Petrus Martinus Král, medicinae doctor, i sledeće tri godine on posluje ne obazirući se na „Normativum“. Za sve to vreme nisu vršeni ni propisani pregledi apoteke.

Došavši na presto, car Josif II, koji je vladao od 1780. do 1790. god. sproveo je pored ostalih i mnoge sanitetske reforme sa ciljem da popravi stanje zdravlja u narodu. On pokušava da prosvetivanjem naroda podigne zdravstvenu kulturu, međutim, većinom nepismen ili polupismen narod u Vojvodini to nije prihvatao, a ni vlast se nije trudila da te reforme sprovede. Kako u prosvetivanju nije uspeo kako je hteo, Josip II aktivira primenu Kaznenog zakona za sanitetske prekršaje „Praevencationes sanitatis“ iz 1776. god.²⁵ Pod udar ovih zakona spadali su oni koji ga se nisu pridržavali, a naročito oni koji ih profesijski zaduženi nisu sprovodili.

Ad lectos
Vindictinus Pharmacopoea in Libera Regiaque Civitate Somboriensis.

Hanc utpote singulis annis praelegitur ex Mandato Regio a me in praesentia visitata fuit, ita quoque hoc Anno 1784. Die 27. mensis Martii medicamenta cum simplicia, et cum composita, prae secundum ordinem in Pharmacopoea Austriaco-Provinciali continetur, solerti attentione adhibita, accuratius examine ego et Clariss. Medicinae Doctor, et Praeceptor Comitatuum Pragensis Physicus Virg. Dominus Ppki et remedia genuina adinventorum et adinventorum res Incolarum seu Colatorum, quibus casu meo praesente Comitatus a Pharmacopoea hujate providetur, puras, liquas, recte conservatas, praesentibus tabulis representatis: nempe Petri Dni Földvaryi nominata Civitatis Sombori; Petri Dni Hiltl Hof Administrantis Casae Praesidentis, et Petri Dni Hiltl Hof Comitatus Pragensis Comitarius, tanquam per Comitatum examinatis, etque deprehendimus quaevis, eadem recedat, hanc excolat, mutet, variat, aut caritas, quibus univere potest esse secundum Ordinem Specificam confecta. Id, sedem, quod licet nominata in defectu sint, attamen a Dno Pharmacopoea ad Schedam generalis sua de veritate sume tanquam praelegitur. Quae haec in parte numeri meo lectione satis Analysi, Magistratus iustus oculis respicere non gravabitur.

Dehem Sombori 30. mensis VIII 1784.

*Petrus Martinus Král
Medicinae Doctor, et
Civitas Sombori Praesceptor.*

Slika br. 1. Izveštaj gradskog fizikusa dr P. M. Krála o pregledu Apoteke „Kod zlatnog lava“ izvršenom 30. VIII 1784. god. (Istorijski arhiv u Somboru, br. 334, 1784).

Prva okružnica koja skreće pažnju da se neki gradski fizikusi ne pridržavaju „Normativum“-a nosi br. 17 984 iz 1779. god.

Ukazuje na pojavu familijarnosti između fizikusa i apotekara, zbog čega se nepravilno pregledaju apoteke. Sastoji se iz 3 tačke: 1. Apotekari običavaju davati poklone lekarima, naročito o Novoj godini, većinom skupe utenzilije i fina pića, koje poklone lekari rado primaju. 2. fizikusi moraju pred Magistratom položiti zakletvu da će strogo po Zakonu obavljati obavezne preglede apoteka. 3. Bez obzira što su negde lekari oskudno plaćeni i što moraju sirotinju besplatno da leče, oni ne smeju davati prvenstvo bogatim bolesnicima koji im plaćaju za pregled, a siromašne pregledati na brzinu ili ih upućivati onim lekarima koji imaju malo posla.²³

Trogodišnji rad dr Petrus Martinus Král-a kao gradskog fizikusa nije tekao po odredbama „Normativuma“ koji nije izvršavao. Osetivši ozbiljnost situacije, svestan da mu prete kaznene represalije, koje mogu biti i batine, za one koji ne sprovode zakon, on 10. II 1781. god. šalje Magistratu na odobrenje „Statutarne sanitetske odredbe — Pro memoria“.

Tačka 3. ovih odredbi glasi:

„Gradski fizikus je dužan da po postojećem Zakonu, jednom u godini pregleda apoteku i prokontroliše ceo rad apotekara i celog osoblja apoteke. Dužan je da proveri ispravnost lekova, rok trajanja onih lekova čija je ispravnost vezana za vreme, kao i dejstvo lekova koje je vezano za vreme“.

Tačke 4. i 5. ovih odredaba regulišu celokupan rad apoteke.²⁶

Prvi službeni pregled apoteke prema „Normativum“-u i „Statutarnim sanitetskim odredbama — Pro memoria“ obavljen je 1781. god. ali nemamo o tome izveštaj komisije.²⁷

Posedujemo izveštaj o pregledu iz 1784. god., koji treba da je isti kao i onaj iz 1781. god., jer se ni sistem ni gradski fizikus nisu menjali, pa ga u celosti iznosimo^{15 16 17} (slika br. 1):

„Izveštaj, o predlogu Apoteke „Kod zlatnog lava“ u Slobodnom kraljevskom gradu Somboru. Prema godišnjem propisu i nalogu Magistrata izdatom u vezi pregleda Apoteke, izvršenog dana 27. XI 1784. god., Komisiju sačinjavaju gradski fizikus Dr. Petrus Martinus Král, županjski fizikus Dr. Josephus Büky i Hiltl Földvary, senator grada Sombora.

Komisija je pregledala sve prirodne i hemijski sastavljene lekove i našla ih u ispravnom stanju, u dovoljnoj količini. Pregledani su i ostali medikamenti, simplicia i composita koji u potpunosti odgovaraju propisima iz Pharmacopoeae Austriaco-Provincialis. O gornjem se podnosi izveštaj Slavnom Magistratu. Sombor, 30. XI 1784. god. Petrus Martinus Král, medicinae doctor, gradski fizikus Sombora“ (slika br. 1).

Tako je 1781. god. obavljen prvi obavezan pregled prve gradske apoteke u Somboru, a verovatno i u Vojvodini.

Josif II se nije slagao sa tako kratkim šturim i nepouzdanim izveštajima o pregledu apoteka, to nije išlo u prilog reformama u sanitetu, koje je on savesno sprovodio. On od „Službi obavezne kontrole apoteka“ zahteva daleko obimnije, stručnije izveštaje sa strožijim kriterijumima, da bi se otklonile greške koje raniji sistem kontrole nije mogao da otkloni, te je zato morao biti menjan, a kontrola je morala biti daleko obimnija i solidnija. Uz naredbu svim magistratima priložen je i ugled kako treba da izgleda i kako treba vršiti pregled apoteke (slika br. 2). Za ugled je izabran izveštaj pregleda apoteke u Pressburg-u (Požun, Bratislava) koji je izvršio gradski fizikus dr Stephanus Lumitzer u Apoteci

Francz Heger, rodnom iz Pešte, star 21. godinu, apsolvirao u Brnu, poseduje diplomu koju je izdao apotekar g. Ignac Behm. Učenik je Jovan Dulić, rodnom iz Kremisa, Donja Austrija, star 16 godina, u službi 19 meseci.

Komisija je zatim zatražila sledeće knjige i pregledala ih: 1. Dispensatorium Viennense. Wien 1743, god., — 2. Pharmacopoea Austriaco — Provinciale. Wien 1778. god. — 3. Taxa Provinciale. Wien 1777. god., i 4. Knjiga receptata. U ovu se knjigu upisuju svi pravljeni lekovi u apoteci, način pravljenja, vreme pravljenja i taksiranje receptata.

Nakon navedenih pregleda otpočelo se sa pregledom Officinae koja je svetla, dobro uređena i čista. Imena lekova po fijkama i sudovima su čitko i razgovetno napisani. Drvenarija je nova i čista. Sirupi se čuvaju u gledosanom posudu od majolike, a kuhana ulja u staklenom. Fijoke se dobro zatvaraju, u njima nema prašine. Uz Oficinu je smešten Laboratorijum, koji je svetao i dobro zasvođen, u njemu se nalazi peć sa dobro zidanim dimljakom. Kotlovi su od mesinga, a kotao za destilisanje vode je od bakra, kalajisan. Retorte, tikvice i drugi sudovi za hemijske analize su u dovoljnoj količini, ispravni i čisti.

Venena, Mercurialia i Arsenicalia čuvaju se u naročitom ormanu pod ključem, koji drži apotekar. Odvojeno se čuvaju Hepar, Vitrum Antimoni, Euforbium i Cinober. Arsenicum i Cinnabaris izdaju se isključivo na recept fizikusa overen od Magistrata. Mirisave vode, Ambra, Cimeth, Bisam drže se odvojeno, u posebnom sanduku.

Posle se prešlo na pregled „Tavana za trave“ koji je dobro uređen svetao i sa dobrom promajom, prostran i čist. Korenja, stabljike i cvetovi su dobro sušeni tako da su zadržali specifičnu aromu i miris.

Herba Botris i Herba Chameridis su izmešani sa peteljka, što je neispravno, pa se peteljke moraju odstraniti. Sanduci u kojima se čuvaju biljke dobro su zatvoreni, poklopci se dobro zatvaraju, ispod poklopca je bilje prekriveno hartijom, da bi se sprečio i najmanji prodor prašine.

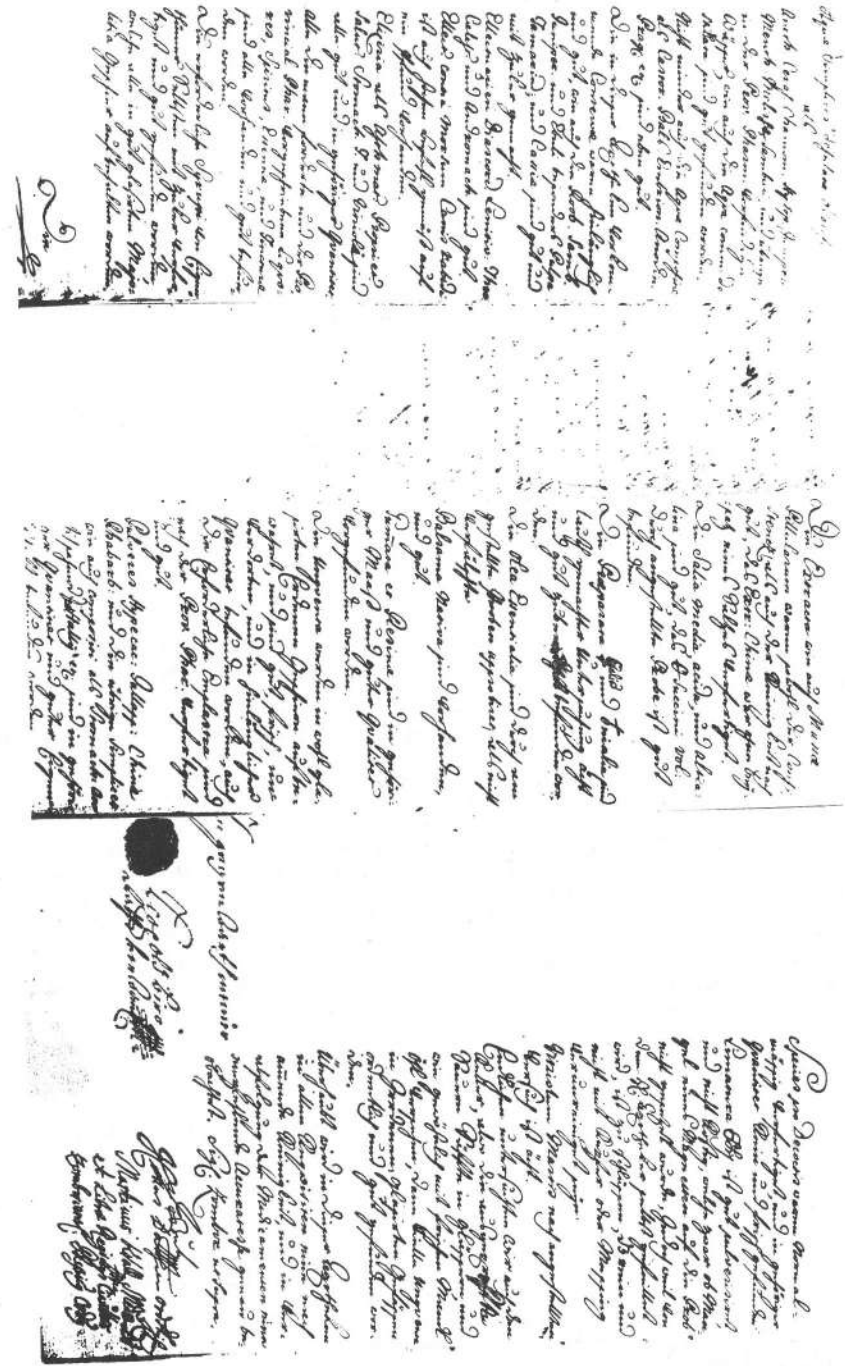
Materijalka je smeštena u drugu prostoriju, pošto je njena u radu i tek na proleće će se završiti. Apoteka ima dosta zaliha. Komisija je prešla na pregled apoteke. Hemijsku izradu medikamentata vrši apotekar lično, kao dokaz data nam je na uvid Knjiga „Materialisten Conto“. Knjiga je pažljivo pregledana i konstatovano je da su izrađeni sledeći lekovi: Mercurii dulcis, Tertarus emeticus, Stibium Diaphoreticum ablatum et non ablatum, Sal Mirabile, Tartarus Vitriolatus, Kermes minerale, Sulfur Antimonii aurantium i drugo.

Pošto g. Billigh to nije činio, upozoren je da kada je pomoćnik odsutan, a kada to prilike nalažu, kod svih izrada lekova hemijskim putem pozove gradskog fizikusa. Dalje mu je saopšteno da svaki recept mora taksirati prema zakonskom propisu. Na njega treba da stavi, cenu i utrošen lek, i tek tada da ga izda.

U apoteci su u upotrebi originalni bečki tegovi. Komisija je po propisima Pharmacopoeae Provincialis ispitala lekove: Acetume, Destilatume, Antisepticume, Colchicinum, Rosarum Lavendulae, i Hydrargiri. Po propisima Pharmacopoeae u apoteci postoje sve predviđene masti koje se nalaze u izvrsnom stanju. Aquae simplices destilateae odoripherae kao: Gerasorum, Hysopi, Juniperi, Phragorum, Melissa, Menthae, Sambuci, Totius Citri et Salviae, nađene su u dobrom stanju, kao i sve druge aquae koje su predviđene po Pharmacopoeaei. Nisu manje vredne ni aquae compositae i to: Aqua Hirundinum cum i Castoreo, Cinamommi lactea, Anodina pragentis. U dovoljnoj količini i dobrog kvaliteta su nađene konzerve: Sambuci, Juniperi, Rubi Idaei, Pulpa Tamarindorum i Electuariae. Ispravni su: Dioscordium, Lanativum, Theriaca coalestis, Andromatis. Ispravna je Electuaria contra morsum canis rabidi.

Prema najvišem Nalogu, nije nađeno više od jedne funte leka, kako je propisano.

Elixiriumi, Contra Asthmaticum, Stomachalae, Visceralae, Vitrioli, svi su nađeni u ispravnom stanju. Liquores, Spiritusi, Esentiae, i Tincturae svi su ispravni nađeni. Sve sirupe izrađuje sam apotekar, pravljeni su od šećera i u dobrom stanju, čuvaju se u dobro glaziranim posudama od majolike. Extracta i Massae pillularim odgovaraju propisima i po konzistenciji i po čistoći. Extractum Chinae je dobre konzistencije, analizom je utvrđeno da u njemu ne postoje nikakve me- dusoli. Sal Media, Acida i Alcalina su ispravne. Sal Succini volatile et Cornu Cervi prema vršenoj probi nađene su ispravne. Olea essentialia su ispravna, neka još u originalnom pakovanju neotvorena. Balsamma nativa nađena su u ispravnom stanju.

Slika br. 5. Izveštaj o pregledu Apoteke „Kod zlatnog lava“ izvršenom 18. i 19. X 1786. god. (Istorijski arhiv u Somboru, br. 505, 1786).

Pumata i Resina su ispravni i u dovoljnoj količini Unguenta se čuvaju u glinenom kalaisanom posudu, sveže su pravljena, u dobrom su stanju i u dovoljnoj količini. Masti su smeštene u podrumu. Emplastra su u ispravnom stanju. Pulveres, Ipecacuanhae, Ialappae, Chinae, Calami aromatici, Rhabardarae, dalje, mešani praškovi, Stomchicus, Antispasmodicus, Tamperans dobrog su kvaliteta i u dovoljnoj su količini. Species pro decocta su čisti i sveži, pravilno su izmešani, ima ih u dovoljnoj količini. Limatura Martis, gvožđe je dobro isitnjeno i bez rđe. Pošto apoteka ne poseduje magnet proba nije mogla biti vršena, ali pošto je gvožđe sam apotekar strugao zaključujemo da je na pola čisto i da nije mešano sa bakrom i mesingom.

Na kraju pregleda sišli smo u podrum, gde su smeštene kiseline, one su ispravno smeštene u staklene sudove. Tamo se nalazi i bademovo ulje u kalaisanim sudovima. Sudovi su lepo složeni sa urednim natpisima.

Razmatrajući i analizirajući celokupan pregled apoteke, komisija konstatuje da su red i čistoća na zavidnoj visini, velika pažnja se obraća izradi i ekspedovanju lekova, a rad je brižljiv i tačan."

Sleduju potpisi članova komisije i datum.^{20 21}

Ovako je završio prvi obiman pregled Somborske apoteke, kojim su verujemo i apotekar i Magistrat bili zadovoljni.

I Z V O R I I L T E R A T U R A:

¹ Istorijski arhiv, Sombor (I.A.S.), Protocol sessionalis anni 1766, 178. — ² I.A.S., 1772, 155. — ³ I.A.S., Protocol sessionalis anni 1772, 39. — ⁴ I.A.S., 1772, 185. — ⁵ I.A.S., 1772, 59. — ⁶ I.A.S., 1774, 75. — ⁷ I.A.S., 1775, 204. — ⁸ Popov K., Antić Đ., Medicinske škole i fakulteti u Ugarskoj do I svetskog rata. Zbornik radova (Z.R.) I kongresa za istoriju zdravstvene kulture Podunavskih zemalja, Novi Sad, 1975, 79—110. — ⁹ Antić Đ., Kad i kako je otvorena Prva apoteka u Somboru, Z.R. IV naučnog sastanka (NS) Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Vojvodine (NDZIZKV), Sombor, 1972, 77—94. — ¹⁰ Jovin S., Zdravstvene prilike i Zdravstveno-kadrovska situacija u Bačko-bodroškoj županiji u vreme donošenja zakona o zdravstvu iz 1770. god., Acta historiae medicinae... (A.H.M.) Novi Sad, 1976, XVI, 1, 219—281. — ¹¹ I.A.S., Protocol sessionalis anno 1777, 50. — ¹² I.A.S., 1770., 4. — ¹³ I.A.S. 1779, 89. — ¹⁴ Antić Đ., Popov K., Pro memoria, VIII NS. NDZIZK, Subotica, 1977. (Z.R. nije izašao do sada). — ¹⁵ I.A.S., 1784, 18. — ¹⁶ I.A.S., 1784, 331. — ¹⁷ Popov D., Godišnji izveštaj o pregledu Somborskih apoteka iz 1845. god., Z.R. IV NS. ND ZIZKV, Sombor, 1972, 95—101. — ¹⁸ I.A.S., 1786, 511. — ¹⁹ I.A.S., 1786, 505 — ²⁰ I.A.S., 1786, 548. — ²¹ I.A.S., 1788, 891. — ²² I.A.S., 1790, 821. — ²³ I.A.S., 1779, 119. — ²⁴ I.A.S., 1786, 106. — ²⁵ Popov K., Higijenske prilike i zdravstveno zakonodavstvo u Bačko-bodroškoj županiji u XVIII veku., Z.R. XIX NS. NDZIZK Jugoslavije Novi Sad 1968, XIX, 33—40. — ²⁶ I.A.S., 1781, 184. — ²⁷ I.A.S., Protocol sessionalis anni 1781, 205.

Dubravka KEZELE-POPOV, Olga POPOV-DRAGIN, Djordje ANTIĆ

DAS GESETZ ÜBER DIE KONTROLLE DER APOTHEKEN DER STADT SOMBOR IM XVIII JAHRHUNDERT.

„Norma officii medicis praescripta“ des „Normativum in re sanitatis“ sanitätische Gesetz aus dem Jahre 1770 verpflichtet die Kontrolle der Apotheken. Zur Zeit Josefs II (1780—1790) wurden die Strafgesetze durchgeführt, welche vorgeschrieben waren. Die erste Kontrolle war 1781, aber davon sind keine Beweise vorhanden. Vom Jahre 1784 gab es kurze Auszüge aber nicht Fachmäsige. Erst im Jahre 1785 wurde die Kontrolle wissenschaftlich durchgeführt, auch mit laboratorischen Analysen. Im Jahre 1786 verlangte der Magistrat eine Kontrolle der Apotheken in Sombor „Zum goldenen Löwen“.

(Rad je Uredništvo primilo 7. IX 1981. god.)

Dragoje ŽIVKović

DRUŠTVO CRNOGORSKOG CRVENOG KRSTA 1875—1920. GODINE*

Humanitarni postupci i akcije bili su sastavni dio ratne etike i ratnog, u početku nepisanog običajnog a kasnije u XIX vijeku kodifikovanog prava u Crnoj Gori. Crnogorci su, po pravilu, njegovali human odnos prema zarobljenim neprijateljskim vojnicima, posebno ranjenim i oboljelim. Poznati su njihovi humani postupci prema zarobljenicima iz velikih bitaka koje su vodili s Turcima, do početka XIX vijeka.

Organizacija Društva Crnogorskog Crvenog krsta imala je tako svoju predistoriju. Bilo je, razumije se, i kršenje priznatih i ustaljenih etičkih normi u postupanju s ranjenim neprijateljskim vojnicima. Najčešće su to bili postupci pojedinaca i neoficijelnih grupa koje su ispoljavale svoje osvetničke strasti u pojedinim prilikama. Takvi postupci, međutim, izlazili su iz okvira opšteg etičkog ponašanja, a u XIX vijeku bili su i strogo zabranjeni.

Neposredan povod za konstituisanje Društva Crnogorskog Crvenog krsta bio je pružanje pomoći ustanicima u Hercegovačkom ustanku (i njihovim porodicama), koji su se sredinom 1875. god. digli na oružje protiv zuluma Turaka. Da bi njihove porodice izbjegle nasilja i zločine turske vojske, ustanici su dobrim dijelom morali da ih prebace na slobodnu teritoriju. U tim odsudnim trenucima za goloruki narod Hercegovine Crna Gora je ispoljavala veliku brigu i pokazala svoje poznato gostoprimstvo. To je činila iz bratskih, ljudskih i humanih obzira, a i da pomogne ustanak, čiji je bila inspirator i suorganizator, šaljući mu neposredno i vojnu pomoć.

U vrijeme kad je ustanak u Hercegovini uzeo znatne razmjere, u crnogorskoj prijestonici na Cetinju je 3 (15). VIII 1875. god. osnovan Odbor cetinjski za pomoć stradajućim Hercegovcima, humana organizacija čija je aktivnost bila u skladu sa njenim nazivom. Povodom toga je Glas Crnogorca u broju 9 (21) VIII 1875. god. donio Objavu, u kojoj je, između ostalog, pisalo:

„3-eg o(vog) m(jeseca) sastavljen je ovdje na Cetinju Odbor koji će prikupljati pomoć za stradajuće Hercegovce i starati se o čeljadi hercegovačkoj, koja su priješla i koja će još prijeći u Crnu Goru. Međutim, ustanak je buknuo i u Bosni. Tijem veće potrebe nastaju i od rodoljuba našega veće se žrtve zahtijevaju. Zato pozivamo Crnogorce i svakojega Srbina i Slovenina i čovjekoljupca da se čim god može, priteče čas prije u pomoć da olakšamo sudbinu junačkim borcima i ža-

* Rad je saopšten na 27. naučnom sastanku Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije (sada Saveza) održanog u Herceg Novom 6—7. X 1978. god.

Rad je u međuvremenu štampan u „Spomenici Društva Crvenog krsta Crne Gore (1875—1975)“, Republički odbor Društva Crvenog krsta, Titograd, 1980, 49—81.